

Історія становлення вітчизняної системи соціальної підтримки дітей з обмеженими функціональними можливостями

Велику роль у створенні благополучних соціальних умов для нормальної діяльності інвалідів, дітей з різним рівнем порушень фізичного чи розумового розвитку відіграє рівень усвідомлення важливості цієї проблеми у суспільстві. Ставлення суспільства до дітей з особливими потребами є своєрідним показником його цивілізованості. У Спарті таких дітей скидали з високої скелі, у Франції – віддавали в жертву, в Греції та Римі – позбавляли цивільних прав і прирівнювали до божевільних.

Історики знаходять коріння милосердного ставлення до ближнього ще у звичаях східнослов'янських племен, які на відміну від войовничих германців і литовців, що позбавлялися від «лишніх, слабких і покалічених» родичів, були милостивими до старих і малих. Характерною рисою суспільних відносин за часів Київської Русі було милосердя, людяне й чуйне ставлення до калік, прагнення світської та духовної влади допомогти їм. Літописи розповідають, що в той час були спроби навчання глухонімих. Прогресивні люди Київської Русі розуміли величезне значення книжного навчання для глухонімих і дітей з вадами мови.

Питання соціального захисту покалічених, хромих і сліпих відбито в Уставах князів Володимира, Ярослава, Всеволода. Наприклад, калічення членів, зокрема руки чи ноги, дорівнювалося до вбивства. За цей злочин необхідно було сплатити штраф у розмірі 40 гривень, як і за позбавлення життя. В Уставі Ярослава приділяється увага захисту хворої людини від розлучення з чоловіком (жінкою), визначається необхідність підтримки подружжя у важкі хвилини життя. У пам'ятці слов'янської публіцистики «Стоглав» привертається увага до убогих, злиденних, які не можуть самостійно заробляти собі на життя через хворобу.

В опікуванні аномальних дітей і дорослих помітну роль відігравав Києво-Печерський монастир, який був на той час одним з найбільших у Київській Русі. Вже в першій половині XI століття за ініціативи ігумена Печерського монастиря Феодосія Печерського недалеко від монастиря було відкрито дім для дітей-сиріт (сліпих, глухих, калік). У монастирі досі зберігаються мощі ченців Агапіта й Аліпія, під патронатом яких діяли шпиталі для немічних, а також чернігівського князя Святослава, котрий після постригу під ім'ям Миколи Святоши влаштував тут у XII ст. лікарню. Цю традицію згодом продовжив єпископ Єфрем Переяславський, будівничий «строєній банних і врачеве», який встановив, щоб повсюдно хворих доглядали і лікували безкоштовно [4, 47].

Ці тенденції розвитку соціальної опіки в Київській Русі були перервані, як і весь хід суспільного розвитку нашого народу, татаро-монгольським нашествям, що виявилось тяжким випробуванням для його життєздатності. В умовах краху державності й чужоземного владарювання на перший план у збереженні та об'єднанні духовних сил народу виступає православна церква. Вона стає одночасно і єдиним притулком для вбогих і немічних. У скрутні часи національного гноблення і розпорошення українських земель православна церква підтримувала в народі духовність, віру в добро і справедливість, не давала зачерствіти серцям і стати байдужими до людського горя, страждань і втрат.

Позитивну роль у цьому відіграли і братства – православні громадські об'єднання. Спочатку братства були благодійними і називалися в грамотах «братствами любові» і «братствами милосердя» [3, 8]. При них створювалися лікарні та інші благочинні заклади. Так, у передмістях Львова ними у XIV ст. були відкриті чотири лікарні. Київське братство мало свою школу і «шпиталь для людей вбогих, уломних, старих, як – духовних і цивільних, так і лицарських» [4, 48]. У Кам'янець-Подільському функціонував вірменський шпиталь, створений на кошти місцевої громади, де лікували хворих різних національностей. Скрізь по Україні були благодійні заклади для поранених і старих воїнів Запорізької вільної республіки. Як свідчать записи, таких

шпиталів у Ніжинському полку було 138, в Чернігівському – 118, у Любенському – 107, у Переяславському – 52, в Полтавському – 42, у Миргородському – 29, і т.д. Це були одночасно і лікарні, і притулки, і громадські осередки для тих, хто не могли боротися і працювати, про кого дбало тогочасне українське суспільство [4, 50].

Тільки у XV столітті справи громадської опіки знову почали поширюватись. На складному шляху відродження і державотворення поступово розвивалися різні форми суспільної опіки, у яких виразно окреслювалися два провідні напрями, що взаємно доповнювали один одного. Перший – продовження традицій Володимира та інших князів, які подали приклад особистого благодіяння і захисту убогих, старців, сиріт й інших страдників. Другий – посилення організуючого начала, вдосконалення форм і масштабу державної підтримки соціально уразливих верств населення при збереженні і заохоченні благодійницької діяльності церкви.

Остаточні зміни в громадську опіку були внесені на початку другої половини XVI століття. У 1551 році Іван Грозний, щоб нормалізувати суспільні відносини між людьми і встановити належний правопорядок, скликав у Москві Собор, який виклав свої постанови у 100 главах («Стоглавий Собор») [3, 8].

У 30-ті роки XVII століття запроваджується ще одна форма громадської опіки – патронування, яка набрала особливо широкого розмаху на початку XIX століття.

В Україні набули гучної слави сліпі, які стали кобзарями, бандуристами, лірниками. Кобзарі й лірники певного району склали організовану групу, яку підтримувало населення.

У Російській державі, до якої в середині XVII ст. приєдналася більша частина України, ставлення офіційної влади до соціальних проблем було суперечливим і непослідовним. З одного боку, продовжувала існувати започаткована старокиївським князями традиція людям різних станів, чие матеріальне благополуччя дозволяло їм особистими засобами сприяти полегшенню долі нужденних, допомагати убогим, хворим, сиротам,

безпритульним і голодуючим. З другого боку, в міру ускладнення соціальних проблем владні органи, громадськість починають усвідомлювати обмеженість приватної благодійності й усталених форм церковно-монастирської опіки, шукають нові підходи до боротьби з недугами, що нестримно вражали суспільство. Ідея розгортання державної системи громадської опіки почала реалізовуватися за царя Федора Олексійовича, який у 1682 р. наказав споруджати шпиталі (богадільні), щоб «надалі на вулицях волоцюг і лежачих жебраків не було» [4, 50].

У кінці XVII століття у Києві, Умані, Черкасах, Бердичеві та інших містах відкриваються богадільні, де знаходили притулок аномальні діти та дорослі. Виховання аномальних дітей в богадільнях, притулках і виховних будинках сприяло формуванню оригінальних систем виховання і навчання глухонімих, сліпих та розумово відсталих дітей, що знайшло свій подальший розвиток в умовах спеціальних училищ, які почали створюватися в Україні для глухонімих у першій половині XIX ст. та для сліпих і розумово відсталих у кінці XIX ст. і на початку XX ст.

Перші спеціальні школи для аномальних дітей почали створювати в Україні як філантропічно-опікунські установи в середині XIX століття. Особливістю цих шкіл було те, що крім навчання дітей мови та інших загальноосвітніх предметів, їх обов'язково навчали ще й певної професії. Якщо за часів Київської Русі основним завданням суспільства було прогодувати таких людей і дати їм притулок, то вже у XIX столітті сформувалася думка, що виховання і навчання можуть зробити з інваліда гармонійно зрілу особистість, здатну практично виконувати своє громадське призначення.

У XX столітті розвинулися державна і недержавна форми соціальної опіки осіб з обмеженою дієздатністю. Найбільш поширеними формами державної підтримки інвалідів є пенсійне забезпечення цих осіб, створення і фінансування діяльності медичних закладів, шкіл-інтернатів, будинків інвалідів, реабілітаційних центрів.

У 90-х роках ХХ століття значного поширення набув рух волонтерської підтримки осіб з обмеженими функціональними можливостями. Створено багато благодійних організацій, товариств та фондів по підтримці цих осіб. Серед них «Школа життя», товариства «Джерела», «Церебрал», організації «Інваліди дитинства», «Любов і милосердя», Товариство батьків інвалідів та багато інших.

В умовах демократизації суспільства важливим завданням є рівні стартові можливості для всіх особистостей, незалежно від психофізичного розвитку, стану здоров'я, віку, статі, соціально-економічного статусу людини. Створення рівних можливостей для інвалідів означає, що кожна людина первісно має право на життя, навчання, виховання і працевлаштування разом з своїми ровесниками, не інвалідами. Визначаються такі цільові області для створення рівних можливостей як фізична доступність, освіта, зайнятість, підтримка доходів та соціальне забезпечення, сімейне життя і свобода особистості, культура, відпочинок, спорт і релігія [2, 339]. Загальним принципом соціальної роботи з людьми з обмеженою дієздатністю повинен стати девіз, прийнятий міжнародною організацією інвалідів: «Нічого для Вас без Вас», який свідчить про прагнення соціальних структур до активного залучення громадських організацій інвалідів до соціальної роботи, тобто до соціальної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Інтегрований курс соціально-педагогічної теорії і практики / Навч. посіб. / Південноукр. держ. пед. ун-т (Одеса) / Біла О. О., Богданова І. М., Курлянд З. Н. та ін. / За ред. І. М. Богданової. – Одеса: Пальміра, 2005. – 538 с.
2. Соціальна педагогіка. Підручник / За ред. проф. Капської А. Й. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.
3. Соціальна підтримка дітей з обмеженими функціональними можливостями. Методичні рекомендації / Авт. упоряд. Безпалько О. В., Губарева Т. Г. – К.: Логос, 2002. – 48 с.
4. Соціальна робота: навчальний посібник // Соціальна робота. Книга II. – К.: ДЦССМ, 2002. – 440 с.